

Relatie tussen lezen en schrijven

Zaakvak- onderwerpen met focus op taal

Kinderen lezen niet om te leren lezen, maar om ergens achter te komen. Ze schrijven niet om te leren schrijven, maar om hun gedachten te ordenen en te delen met anderen. Of niet?

TEKST SUZANNE VAN NORDEN EN ANDREA VISSER

Lezen en schrijven worden in het onderwijs vaak opgevat als algemene vaardigheden die je los van de inhoud of context kunt aanleren. Niet helemaal los, natuurlijk: als je leest of schrijft, gaat dat altijd ergens over. Maar de aparte taalmethodes lijken de inhoud van teksten te beschouwen als toevallige kapstokjes waaraan lees- of schrijfvaardigheidsdoelen kunnen worden opgehangen. Steeds meer scholen willen dat anders en zoeken naar manieren om taalvaardigheden bewuster te koppelen aan thema's en onderwerpen waarmee ze toch al bezig zijn. In dit artikel geven we voorbeelden van hoe je dit op een laagdrempelige en effectieve manier zelf kunt aanpakken.

DE WETENSCHAP

Onderzoek naar leesonderwijs laat zien dat de inhoud van teksten ertoe doet. Als kinderen meer afweten van een onderwerp, erbij betrokken zijn, en lezen gericht is op gezamenlijke kennisopbouw, gaan ze beter lezen. Hoe meer ze weten, hoe meer woorden ze kunnen herkennen en afleiden, hoe sneller ze een tekst kunnen doorgronden, hoe meer ze vervolgens weer weten. Voor schrijven geldt hetzelfde: schrijven over zaakvakinhoud helpt bij het verwerven van kennis en bij het verwerken van de inhoud van een leestekst, en daarvan leer je tegelijk ook beter schrijven. In een recent gepubliceerd Nederlands overzicht van onderzoek naar begrijpend lezen (Houtveen et al., 2019) vinden we 'kennisopbouw' terug, bovenaan een lijstje factoren die

FOTOS: VINCENT VAN DEN HOOGEN

Werken met echte boeken en goede websites zal de kinderen motiveren

bijdragen aan leesbegrip. Ook in onderzoek naar schrijfonderwijs (Graham et al., 2016) wordt 'betekenisvol schrijven binnen de zaakvakken' als succesfactor genoemd. Ook de wederzijds versterkende relatie tussen lezen en schrijven binnen de zaakvakken wordt door onderzoek bevestigd (Graham et al., 2018).

DE PRAKTIJK

Laten we iets doen met deze wetenschappelijke conclusies. Als inhoudelijke kennis de basis voor lezen en schrijven vormt, zou je langere tijd bezig moeten zijn met een onderwerp, zodat die kennis geleidelijk kan worden opgebouwd, met vergroting van de bijbehorende woordenschat als belangrijk bijeffect. Het is beslist mogelijk om zaakvakonderwerpen direct te koppelen aan lees- en schrijfonderwijs in niet al te omvangrijke leseenheden. Hoe ga je dat als leerkracht aanpakken zonder dat je je hele programma op zijn kop moet zetten? Door binnen een (zaakvak)thema:

- interessante, concrete deelonderwerpen te bedenken;
- geschikte, rijke teksten te selecteren, uit jeugdliteratuur, vanaf het internet, met bijpassende filmpjes en ander beeldmateriaal;
- activiteiten te ontwerpen rondom het bekijken, lezen en bespreken van dit

materiaal door middel van *modellen* en monitoren van het leesproces, vragen stellen, herhaald lezen/kijken, hulp bieden bij aantekeningen maken en markeren, teksten vergelijken, voorlezen (ook in de hogere groepen), zwakkere lezers en schrijvers extra begeleiden;

- in gesprek te blijven met de groep over het onderwerp, in elk geval lang genoeg om met dat onderwerp vertrouwd te raken;
- stapsgewijs bijpassende schrijfoopdrachten op te bouwen, voor te doen en te begeleiden, met aandacht voor doel, structuur en belangrijke concrete kenmerken van een tekstsoort of genre, en daarbij opgedane kennis in te zetten;
- bij alles steeds gericht te blijven op het denken dat plaatsvindt als kinderen lezen en schrijven.

Dat is niet eenvoudig, maar mogelijk, ook als je er maar twee of drie lessen aan wilt besteden. Wij willen leerkrachten aanmoedigen om het gewoon uit te proberen: binnen het grotere zaakvakonderwerp waarmee je toch al bezig bent, te zoeken naar een snelle verbinding tussen de taaldomeinen lezen, praten en schrijven. Het model in figuur 1 op pagina 15 brengt deze verbinding in beeld.

SUZANNE VAN NORDEN
is taaldocent bij de pabo van de Marnix Academie

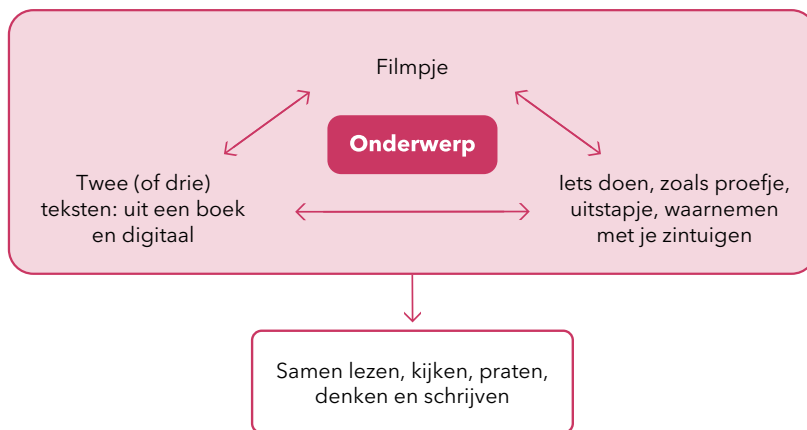
ANDREA VISSER
is docent Nederlands bij de pabo van de Marnix Academie

Onderwerp: Bodemdiertjes (groep 5 en 6)

Verantwoording	Achtergrond(vak) kennis	Dit hoort bij het inhoudsgebied 'planten en dieren verkennen', waarbij 'ontmoeten' en 'onderzoeken' worden gestimuleerd.				
	Redenen voor deelonderwerp-keuze	Nadere kennismaking met de pissebed als voorbeeld van een bodemdiertje dat veel voorkomt in de leefomgeving van kinderen. Specifieke vragen: Waar zit een pissebed het liefst en waarom juist op die plek? Hoe komt de pissebed aan zijn naam?				
Bronnen	Boeken	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bibi's doodgewone dierenboek</i> van Bibi Dumon Tak en Fleur van der Weel, pp. 34-35. • <i>Rotbeesten: een aanstekelijk boek over insecten en andere kriebelbeestjes</i> van Gemma Veldhuizen en Tjarko van der Pol, pp. 48-49. 				
	Internettekst	<ul style="list-style-type: none"> • Dierenzoeker webpagina over de ruwe pissebed: www.dierenzoeker.nl/linnaeus_ng/app/views/matrixkey/index.php?dier=Gewone%20oprolpissebed • www.ivn.nl/2uurnatuur-challenge/bodemdieren/wat-zijn-bodemdieren 				
	Filmpje:	https://schooltv.nl/video/wat-is-een-pissebed-een-diertje-met-een-pantser/#q=%22pissebed%22 (1:56) of Schooltv: Het Klokhuis - Pissebedden: https://schooltv.nl/video/het-klokhuis-pissebedden/#q=%22pissebed%22%20klokhuis (vanaf 14:28).				
Werkvormen en activiteiten	Voorbeeld van doe-opdracht	Eerst levende bodemdiertjes bekijken op het schoolplein of tussen afgevallen bladeren die de leerkracht meegenomen heeft.				
	Voorbeelden van activerende lees- en kijkwerkvormen	<p>a. Voorafgaand aan het lezen hypothesen noteren als antwoord op de specifieke vragen, na enkele praat- en leesactiviteiten die hypothesen nog eens bespreken, eventueel herformuleren en noteren welke vragen je nog hebt (en die verder uitzoeken).</p> <p>b. Stukje <i>modelen</i> door leerkracht: hardop denkend verbinden met voorkennis, vragen uitspreken die bij je opkomen tijdens het lezen en die opschrijven op een plakbriefje, eventueel jouw verwarring tijdens het lezen benoemen en laten zien hoe je toch grip krijgt op de tekst. Daarna verdelen de leerlingen in een groepje de teksten en het filmpje, ze lezen of kijken aandachtig. Tijdens het lezen/kijken of daarna noteren zij op plakbriefjes drie feiten die ze nog niet wisten en drie vragen of gedachten die in hun hoofd opkomen tijdens het lezen/kijken. In het groepje bespreken zij welke van deze aantekeningen iets met elkaar te maken hebben. Ze ordenen de plakbriefjes en geven met pijlen verbanden aan.</p> <p>c. Samen twee kolommen invullen:</p> <table border="1" style="margin-left: 20px;"> <tr> <td style="width: 50%;">Dit vindt een pissebed fijn</td> <td style="width: 50%;">Hier is een pissebed bang voor</td> </tr> <tr> <td style="height: 20px;"></td> <td style="height: 20px;"></td> </tr> </table> <p>d. Na eerdere leesactiviteiten klassikaal antwoorden op de vragen formuleren. Ook het leesproces, schooltaal en vaktaal komen ter sprake.</p>	Dit vindt een pissebed fijn	Hier is een pissebed bang voor		
	Dit vindt een pissebed fijn	Hier is een pissebed bang voor				
Voorbeelden van schrijfo opdrachten	<p>a. Op basis van het lees- en kijkmateriaal, of de doe-opdracht, een gedetailleerde tekening maken van pissebedden in hun leefomgeving en daarbij een beschrijving noteren van hun uiterlijk en hun leefwijze. Bespreking van de relatie tussen tekening en tekst.</p> <p>b. Een tekst schrijven waarmee je mensen die pissebedden eng vinden, kunt overtuigen dat het interessante beestjes zijn.</p>					
Extra ondersteuning	Ondersteuning bij het schrijven door schrijfdoel duidelijk te maken, een voorbeeld te geven voorafgaand aan het schrijven, eerste zinnen en/of structuur aanreiken, samen schrijven in gemengde tweetallen en eerste versies hardop voorlezen aan maatjes.					

Figuur 1 – Snelle verbinding tussen de taaldomeinen lezen, praten en schrijven

Het eerste verrassende effect van deze aanpak kan zijn dat kinderen met meer motivatie aan het lezen en schrijven slaan. De kwaliteit van de lessen wordt verhoogd, wanneer je gebruikmaakt van belangrijke strategieën voor de begeleiding van het lezen en schrijven (zie het kader 'Actief lezen en schrijven').

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Bij je voorbereiding kunnen de volgende vragen helpen:

- Bij welke achtergrond(vak)kennis sluit dit onderwerp aan?
- Waarom kies ik daarbinnen dit deelonderwerp?
- Welke bronnen zijn interessant en motiverend voor mijn groep?
 - boek
 - internettekst
 - filmpje
- Welke activerende leeswerkvormen kan ik inzetten?
- Welke schrijfoopdrachten passen hierbij en hoe ga ik die begeleiden?
- Welke doe-opdrachten wil ik toevoegen?
- Hoe ga ik de zwakste lezers/schrijvers ondersteunen?

In het kader 'Onderwerp: Bodemdiertjes (groep 5 en 6)' vind je voor de groepen 5 en 6 een voorbeeld van hoe de antwoorden eruit kunnen zien. Op www.jsw.nl/artikelen zijn bovendien voorbeelden voor groep 3/4 (over het oude Egypte) en 7/8 (over woestijnen) te vinden.

ENTHOUSIASME OVERBRENGEN

Hoewel je tijd kwijt bent aan een dergelijke voorbereiding, kan je snel beter worden in het opsporen van goede teksten en filmpjes

Actief lezen en schrijven

Vuistregels voor actief lezen

- Selecteer meerdere rijke teksten over één onderwerp.
- Bouw bruggetjes *naar* teksten, *tussen* teksten en *in* teksten.
- Altijd eerst *modelen* (voordoen) wat je wilt dat de kinderen gaan doen.
- Zorg voor praatopdrachten rondom teksten.
- Stimuleer herhaald lezen van tekst(fragment)en.
- Zorg voor visuele ondersteuning naast teksten.
- Probeer informatie in een tekst te schematiseren en/of te tekenen samen met de kinderen.
- Voor groep 1 tot 3: zet deze vuistregels om naar luisteren, kijken en tekenen.

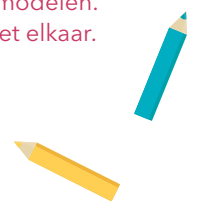
Vuistregels voor actief schrijven

- Zorg voor een goede voorbereiding van het onderwerp.
- Laat kinderen eerst vertellen, dan pas tekenen/schrijven.
- Stapsgewijze opbouw naar tekenen/schrijven toe.
- Zorg voor een heldere teken-/schrijfoopdracht.
- Onderzoek en demonstreer het tekstgenre modellen.
- Deel en bespreek teksten/taaltekeningen met elkaar.
- Werk met versies.

over een onderwerp. Werken met echte boeken en goede websites zal zowel jouzelf als de kinderen motiveren. Het belangrijkste is jouw enthousiasme over de inhoud!

De literatuurlijst is te vinden op: www.jsw.nl/artikelen

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

JSW

nr 9
Mei
2020

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op
tablet en pc

Voor
slechts
€79,95 per
jaar

Studenten
ontvangen
50%
korting

Krijg toegang
tot het digitaal
archief
(>1.000 artikelen)

Debatteren
om te leren
Selectief mutisme: wat
als een kind niet praat?
Interview
Ronald Heidanus

Betrokken bij wereld- problemen

Meer weten?
Ga naar www.jsw.nl of
bel 088-2266692